

ODRŽIVO UPRAVLJANJE ŽIVOTNOM SREDINOM KROZ EKONOMSKE I TEORIJSKE PRINCIPE

Pregledni rad
DOI: 10.5937/GU_KORET26104A

Andrea Andrejević Panić¹, Slobodan Cvetanović²

Educons Univerzitet, Vojvode Putnika 85-87, 21208 Sremska Kamenica,

¹ andrea.andrejevic@educons.edu.rs, ORCID: 0000-0003-4688-3171

² prof.cvet@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9589-979X

APSTRAKT: Održivo upravljanje životnom sredinom predstavlja jedan od ključnih izazova savremenog društva, uslovljen rastućim pritiscima ekonomskog razvoja na prirodne resurse i ekosisteme. Cilj ovog rada jeste analiza teorijskih i ekonomskih principa koji čine osnovu održivog upravljanja životnom sredinom, roce razmatranje njihove primene u okviru javnih politika. Rad polazi od pretpostavke da efikasno upravljanje životnom sredinom zahteva integrisan pristup koji obuhvata ekonomske instrumente, institucionalne mehanizme i društvene promene. U teorijskom delu analizirani su ključni principi, uključujući održivi razvoj, načelo predostrožnosti, princip „zagađivač plaća“ i rocess tragedije zajedničkih dobara. Posebna pažnja posvećena je ekonomskim instrumentima, kao što su ekološki porezi, subvencije i tržišni mehanizmi, koji imaju za cilj internalizaciju eksternalija i podsticanje održivog ponašanja ekonomskih aktera. Takođe, razmatrana je uloga institucionalnog okvira i javnih politika u implementaciji ovih principa, uz naglasak na značaj međunarodne saradnje i višeslojnog upravljanja. Rad ukazuje na brojne izazove, uključujući sukob kratkoročnih ekonomskih interesa i dugoročnih ekoloških ciljeva, nedovoljnu institucionalnu efikasnost i globalne razvojne nejednakosti. Na osnovu sprovedene analize, formulisane su preporuke usmerene ka unapređenju sistema upravljanja životnom sredinom, koje obuhvataju jačanje institucionalnih kapaciteta, unapređenje regulatornog okvira, razvoj zelenih tehnologija i povećanje učešća javnosti. Zaključno, održivo upravljanje životnom sredinom zahteva kontinuiranu adaptaciju i koordinaciju različitih aktera, uz integraciju ekonomskih, ekoloških i društvenih ciljeva u cilju postizanja dugoročne održivosti.

Ključne reči: održivi razvoj, ekonomski instrumenti, životna sredina, javne politike, održivost

SUSTAINABLE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT THROUGH ECONOMIC AND THEORETICAL PRINCIPLES

ABSTRACT: Sustainable environmental management represents one of the key challenges of modern society, driven by increasing pressures of economic development on natural resources and ecosystems. The aim of this paper is to analyze the theoretical and economic principles that form the foundation of sustainable management, as well as to examine their application within public policy frameworks. The paper is based on the assumption that effective environmental management requires an integrated approach encompassing economic instruments,

institutional mechanisms, and social change. The theoretical section analyzes key principles, including sustainable development, the precautionary principle, the “polluter pays” principle, and the concept of the tragedy of the commons. Special attention is given to economic instruments such as environmental taxes, subsidies, and market-based mechanisms, which aim to internalize externalities and encourage sustainable behavior among economic actors. The role of institutional frameworks and public policies in implementing these principles is also examined, with an emphasis on the importance of international cooperation and multi-level governance. The paper highlights numerous challenges, including the conflict between short-term economic interests and long-term environmental goals, insufficient institutional efficiency, and global development inequalities. Based on the conducted analysis, recommendations are formulated to improve environmental management systems, including strengthening institutional capacities, enhancing regulatory frameworks, developing green technologies, and increasing public participation. In conclusion, sustainable environmental management requires continuous adaptation and coordination among various stakeholders, along with the integration of economic, environmental, and social objectives in order to achieve long-term sustainability.

Keywords: sustainable development, economic instruments, environment, public policies, sustainability

1. UVOD

Održivo upravljanje životnom sredinom u savremenim društveno-ekonomskim uslovima predstavlja kompleksan i višedimenzionalan izazov, koji proizilazi iz rastućeg nesklada između intenziteta ekonomskih aktivnosti i ograničenih regenerativnih kapaciteta prirodnih sistema. Procesi industrijalizacije, urbanizacije i globalne ekonomske integracije doprineli su povećanom pritisku na prirodne resurse, što se reflektuje kroz degradaciju ekosistema, gubitak biodiverziteta i klimatske promene. U tom kontekstu, proces održivog razvoja, definisan u izveštaju *Our Common Future* (United Nations, 1987), postavlja normativni okvir koji podrazumeva zadovoljenje potreba sadašnjih generacija bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe.

Savremeni teorijski diskurs ukazuje na neophodnost integracije ekonomskih i ekoloških principa, pri čemu se posebna pažnja posvećuje procesu tržišnih neuspeha i eksternalija. Klasična ekonomska analiza, utemeljena u radovima Pigoua (1920), identifikuje negativne eksternalije kao ključni uzrok ekoloških problema, naglašavajući potrebu za državnom intervencijom putem poreza i regulacije. Nasuprot tome, Coase (1960) ukazuje na mogućnost tržišnog rešavanja eksternalija kroz jasno definisana vlasnička prava i pregovaranje između aktera, pod određenim uslovima. Dodatno, Hardin (1968) kroz proces „tragedije zajedničkih dobara“ ukazuje na sistemsku sklonost ka prekomernoj eksploataciji resursa koji nemaju jasno definisano vlasništvo, čime se naglašava značaj institucionalnog okvira u upravljanju zajedničkim resursima.

Polazeći od navedenih teorijskih postavki, održivo upravljanje životnom sredinom zahteva redefinisane tradicionalnih modela ekonomskog razvoja, koji su dominantno zasnovani na linearnom korišćenju resursa i kratkoročnim ciljevima rasta. Kako ističe Daly (1996), dugoročna održivost podrazumeva prelazak ka ekonomiji koja poštuje ekološke granice i integriše prirodni kapital u procese donošenja odluka. U tom smislu, savremeni pristupi naglašavaju značaj ekonomskih instrumenata, poput

ekoloških poreza, sistema trgovine emisijama i subvencija za zelene tehnologije, kao mehanizama za internalizaciju eksternalija i usmeravanje ponašanja ekonomskih subjekata ka održivijim obrascima delovanja.

Predmet ovog rada obuhvata analizu ključnih teorijskih principa i ekonomskih instrumenata održivog upravljanja životnom sredinom, sa ciljem da se sagleda njihova međusobna povezanost i praktična primenljivost u okviru savremenih javnih politika. Poseban akcenat stavljen je na ulogu institucionalnih mehanizama i regulatornih okvira u obezbeđivanju efikasne implementacije ovih principa, roce na izazove koji proizilaze iz njihove primene u različitim društveno-ekonomskim kontekstima.

Metodološki pristup rada zasniva se na kvalitativnoj analizi relevantne naučne i stručne literature iz oblasti ekonomije životne sredine, održivog razvoja i javnih politika. U radu su primenjene metoda analize sadržaja, radi identifikacije i sistematizacije ključnih teorijskih koncepata, komparativna metoda, koja omogućava sagledavanje različitih modela upravljanja i instrumenata politike, roce deduktivni pristup, kojim se opšti teorijski principi povezuju sa konkretnim institucionalnim i političkim praksama.

Struktura rada koncipirana je u skladu sa logikom progresivnog produblivanja analize. Nakon uvodnih razmatranja, u prvom delu rada razmatraju se fundamentalni teorijski principi održivog upravljanja životnom sredinom, uključujući rocess održivog razvoja, eksternalije i upravljanje zajedničkim resursima. U drugom delu analiziraju teorijski principi održivog upravljanja životnom sredinom a u trećoj se objašnjavaju ekonomski rocess re i njihova uloga u zaštiti životne sredine. Četvrti deo je posvećen institucionalnim mehanizmima i javnim politikama, a peti izazovima i ograničenjima održivog upravljanja životnom sredinom. U šestom su eksplicirane preporuke za unapređenje postojećih pristupa u oblasti održivog upravljanja životnom sredinom.

2. TEORIJSKI PRINCIPI ODRŽIVOG UPRAVLJANJA ŽIVOTNOM SREDINOM

Održivo upravljanje životnom sredinom zasniva se na skupu međusobno povezanih teorijskih principa koji omogućavaju dublje razumevanje interakcije između ekonomskih aktivnosti i prirodnih sistema. Ovi principi ne predstavljaju samo normativne smernice, već i analitičke alate za oblikovanje politika i institucionalnih rešenja usmerenih ka dugoročnoj održivosti.

Jedan od fundamentalnih koncepata jeste princip održivog razvoja, koji je sistematizovan u izveštaju *Our Common Future* (United Nations, 1987). Ovaj princip podrazumeva zadovoljenje potreba sadašnjih generacija bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe. Njegova suština ogleda se u integraciji tri ključne dimenzije razvoja – ekonomske efikasnosti, socijalne pravičnosti i ekološke održivosti – čime se prevazilazi tradicionalno usko shvatanje ekonomskog rasta kao dominantnog cilja razvoja.

Pored toga, značajno mesto zauzima princip predostrožnosti, koji je posebno afirmisan u međunarodnom ekološkom pravu i politici. Ovaj princip podrazumeva da nedostatak potpune naučne izvesnosti ne sme biti razlog za odlaganje mera zaštite životne sredine u situacijama kada postoji rizik od ozbiljnih ili nepovratnih šteta. Njegova primena ukazuje na potrebu za preventivnim delovanjem i upravljanjem rizicima, što je naročito važno u kontekstu klimatskih promena i degradacije biodiverziteta (OECD, 2011).

Princip „zagađivač plaća“ predstavlja jedan od ključnih ekonomskih mehanizama u oblasti zaštite životne sredine. Njegova teorijska osnova može se povezati sa radovima Pigoua (1920), koji je ukazao na potrebu internalizacije negativnih eksternalija kroz fiskalne instrumente. Prema ovom principu, subjekti koji uzrokuju zagađenje snose troškove njegovog sprečavanja, kontrole i sanacije, čime se obezbeđuje efikasnija alokacija resursa i smanjuje društveni trošak zagađenja.

U tom kontekstu, posebno je značajan i proces negativnih eksternalija, koji predstavlja jedan od centralnih problema ekonomije životne sredine. Eksternalije nastaju kada ekonomske aktivnosti jednog subjekta proizvode troškove ili koristi za druge subjekte, a koji nisu reflektovani u tržišnim cenama (Tietenberg & Lewis, 2018). Upravo zbog toga, tržišni mehanizmi bez intervencije često dovode do prekomernog zagađenja i neefikasnog korišćenja resursa.

Dodatno, proces tragedije zajedničkih dobara, koji je razvio Hardin (1968), ukazuje na strukturni problem upravljanja resursima koji su dostupni svima, ali nisu u privatnom vlasništvu. U takvim okolnostima, individualni interes racionalnih aktera može dovesti do prekomerne eksploatacije resursa, što na kraju rezultira njihovim iscrpljivanjem i kolektivnom štetom. Ovaj proces naglašava potrebu za uspostavljanjem jasnih institucionalnih pravila, bilo kroz državnu regulaciju ili kolektivne modele upravljanja.

Nasuprot tome, Coase (1960) ukazuje da, pod određenim uslovima, jasno definisana vlasnička prava i niske transakcione troškove mogu omogućiti efikasno rešavanje problema eksternalija putem pregovora između aktera. Međutim, u praksi su ovi uslovi retko ispunjeni, naročito u slučajevima globalnih ekoloških problema, što dodatno potvrđuje značaj institucionalnih i regulatornih mehanizama.

Sve navedeno ukazuje da održivo upravljanje životnom sredinom zahteva kombinaciju teorijskih pristupa, ekonomskih instrumenata i institucionalnih rešenja, pri čemu nijedan pojedinačni princip nije dovoljan sam po sebi. Njihova integrisana primena predstavlja osnov za razvoj efikasnih i dugoročno održivih politika zaštite životne sredine.

3. EKONOMSKI PRINCIPI I INSTRUMENTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

Ekonomija životne sredine razvila je širok spektar instrumenata čiji je osnovni cilj internalizacija eksternalija i podsticanje ekonomskih aktera na usvajanje održivih obrazaca ponašanja. Polazna pretpostavka ovog pristupa jeste da tržišni mehanizmi, u svom osnovnom obliku, ne uspevaju da adekvatno vrednuju prirodne resurse i ekološke troškove, što dovodi do njihove prekomerne eksploatacije i degradacije životne sredine (Perman et al., 2011).

Jedan od ključnih problema u ovom kontekstu jeste postojanje negativnih eksternalija, gde troškovi zagađenja nisu uključeni u tržišne cene dobara i usluga. Kao što ističe Pigou (1920), ovakva situacija dovodi do neefikasne alokacije resursa, jer proizvođači i potrošači nemaju podsticaj da smanje negativne uticaje na životnu sredinu. Kao odgovor na ovaj problem, razvijeni su različiti ekonomski instrumenti koji imaju za cilj da uključe ekološke troškove u proces donošenja ekonomskih odluka.

Ekološki porezi, poznati i kao Pigouvijanski porezi, predstavljaju jedan od najefikasnijih mehanizama za smanjenje zagađenja. Njihova osnovna funkcija je da povećaju cenu aktivnosti koje imaju negativan uticaj na životnu sredinu, čime se podstiče smanjenje emisija i prelazak na ekološki prihvatljivije alternative. Primeri

uključuju poreze na emisiju ugljen-dioksida, korišćenje fosilnih goriva ili zagađenje vode. Prednost ovih instrumenata ogleda se u njihovoj fleksibilnosti, jer omogućavaju ekonomskim subjektima da sami pronađu najisplativiji način prilagođavanja (Tietenberg & Lewis, 2018).

Pored poreza, značajnu ulogu imaju i subvencije i podsticaji, koji se koriste za promovisanje razvoja i primene čistih tehnologija, kao što su obnovljivi izvori energije i energetska efikasnost. Ovi instrumenti su posebno važni u situacijama kada tržište ne pruža dovoljno podsticaja za inovacije u oblasti zaštite životne sredine. Ipak, njihova primena zahteva pažljivo planiranje, kako bi se izbegle neefikasnosti i potencijalne zloupotrebe (OECD, 2011).

Savremeni pristupi sve više favorizuju tržišno zasnovane mehanizme, među roces se posebno izdvaja sistem trgovine emisijama. Ovaj sistem funkcioniše na principu određivanja ukupnog dozvoljenog nivoa emisija, nakon čega se dozvole raspodeljuju među učesnicima na tržištu. Kompanije koje uspeju da smanje emisije ispod dozvoljenog nivoa mogu prodati višak dozvola, dok one koje premašuju limit moraju kupiti dodatne kvote. Na ovaj način se postiže ekološki cilj uz minimizaciju ukupnih troškova (Stern, 2007).

Pored tržišnih instrumenata, značajnu ulogu imaju i regulatorni instrumenti, kao što su standardi emisija, tehnički propisi i zabrane određenih aktivnosti. Ovi instrumenti obezbeđuju minimalni nivo zaštite životne sredine i često se koriste u kombinaciji sa ekonomskim merama, naročito u situacijama kada postoji visok rizik po zdravlje ljudi i ekosisteme (Cvetanović, & Despotović (2015).

Važno je naglasiti da efikasnost ovih instrumenata u velikoj meri zavisi od institucionalnog okvira i nivoa njihove implementacije. Kako ukazuje Coase (1960), jasno definisana pravila i efikasne institucije predstavljaju ključni preduslov za uspešno rešavanje problema eksternalija. U tom smislu, uloga države nije samo regulatorna, već i koordinaciona, jer obezbeđuje uslove za funkcionisanje tržišnih mehanizama i ostvarivanje javnog interesa.

U savremenim ekonomskim tokovima, sve veći značaj dobija rocess zelene ekonomije, koji podrazumeva integraciju ekoloških ciljeva u razvojne strategije i ekonomske politike (Andrejević Panić et al., 2024). Ovaj pristup nastoji da poveže ekonomski rast sa očuvanjem životne sredine, kroz efikasnije korišćenje resursa i smanjenje emisija štetnih gasova (UNEP, 2011).

U celini posmatrano, ekonomski instrumenti predstavljaju ključni alat za ostvarivanje ciljeva održivog upravljanja životnom sredinom. Njihova pravilna kombinacija i usklađenost sa institucionalnim okvirom omogućavaju postizanje ravnoteže između ekonomske efikasnosti i ekološke održivosti, što predstavlja osnov dugoročnog razvoja.

4. INSTITUCIONALNI OKVIR I JAVNE POLITIKE

Efikasno upravljanje životnom sredinom zahteva razvijen, stabilan i koherentan institucionalni okvir, roce dobro dizajnirane javne politike koje omogućavaju doslednu implementaciju ciljeva održivog razvoja. U savremenoj ekonomskoj i političkoj teoriji, institucije se posmatraju kao ključni roces koji oblikuje ponašanje ekonomskih aktera i određuje stepen uspešnosti ekoloških politika, posebno u kontekstu rešavanja problema tržišnih neuspeha i eksternalija (North, 1990).

Država ima centralnu ulogu u ovom sistemu, jer definiše regulatorni okvir, sprovodi nadzor i obezbeđuje primenu zakona i politika zaštite životne sredine. Njena funkcija ne ograničava se samo na kontrolu, već obuhvata i kreiranje podsticaja koji usmeravaju privredne subjekte ka održivijim oblicima proizvodnje i potrošnje. U tom smislu, javne politike predstavljaju kombinaciju regulatornih, ekonomskih i informacionih instrumenata.

Javne politike u oblasti zaštite životne sredine najčešće obuhvataju tri osnovne grupe instrumenata (OECD, 2011):

- zakonodavne i regulatorne mere, koje postavljaju pravne okvire i proces emisija,
- ekonomske instrumente, koji uključuju poreze, subvencije i tržišne mehanizme,
- edukativne i informativne programe, koji imaju za cilj podizanje svesti i promenu ponašanja stanovništva i privrednih subjekata.

Ovakav integrisani pristup omogućava veću efikasnost politika, jer kombinuje prinudne mehanizme sa tržišnim podsticajima i dugoročnim promenama u ponašanju aktera.

Važan segment institucionalnog okvira predstavlja i međunarodna saradnja, s obzirom na to da su savremeni ekološki procesi po svojoj prirodi prekogranični. Klimatske promene, zagađenje procesa, degradacija okeana i gubitak biodiverziteta ne mogu se rešavati isključivo na nacionalnom nivou, već zahtevaju koordinisane globalne napore. U tom kontekstu, međunarodni sporazumi i organizacije imaju ključnu ulogu u definisanju zajedničkih ciljeva i mehanizama implementacije (Stern, 2007).

Posebno je značajna uloga globalnih okvira poput klimatskih sporazuma, koji nastoje da uspostave zajedničke procese i obaveze za države potpisnice, uz uvažavanje različitih nivoa ekonomskog razvoja. Takvi mehanizmi predstavljaju pokušaj balansiranja između nacionalnih interesa i globalne ekološke odgovornosti.

Efikasnost institucionalnog sistema u velikoj meri zavisi od nivoa transparentnosti, odgovornosti i kapaciteta institucija da dosledno sprovedu usvojene politike. Slabe institucije, nedovoljna kontrola i korupcija mogu značajno umanjiti efekte čak i dobro dizajniranih politika. U tom smislu, jačanje institucionalnih kapaciteta predstavlja jedan od ključnih preduslova uspešnog upravljanja životnom sredinom (World Bank, 2010).

Uloga lokalnih samouprava takođe je od posebnog značaja, jer se mnoge mere zaštite životne sredine implementiraju upravo na lokalnom nivou. Lokalni nivoi vlasti često imaju bolji uvid u specifične ekološke probleme i mogu brže reagovati na njih, što ih čini važnim akterima u sistemu upravljanja životnom sredinom (Cvetanović, & Andrejević Panić (2025).

U celini posmatrano, institucionalni okvir i javne politike predstavljaju temelj na kojem počiva efikasno upravljanje životnom sredinom. Njihova uspešnost zavisi od stepena koordinacije između različitih nivoa vlasti, kvaliteta regulative i sposobnosti da se ekonomski, pravni i društveni instrumenti integrišu u jedinstven sistem održivog upravljanja.

5. IZAZOVI I OGRANIČENJA ODRŽIVOG UPRAVLJANJA ŽIVOTNOM SREDINOM

Uprkos značajnom razvoju teorijskih modela, ekonomskih instrumenata i institucionalnih mehanizama, održivo upravljanje životnom sredinom i dalje se suočava sa brojnim strukturnim i praktičnim ograničenjima. Ovi izazovi proističu iz kompleksne interakcije ekonomskih, političkih i društvenih faktora, koji često otežavaju doslednu implementaciju principa održivog razvoja u praksi.

Jedan od osnovnih problema predstavlja konflikt između kratkoročnih ekonomskih interesa i dugoročnih ekoloških ciljeva. Privredni subjekti, vođeni profitnim motivom i tržišnom konkurencijom, često imaju podsticaj da zanemare dugoročne ekološke posledice svojih aktivnosti, posebno u uslovima slabije regulacije. Ova pojava može se posmatrati kroz prizmu problema eksternalija i vremenske neusklađenosti ekonomskih odluka, gde trenutne koristi imaju prioritet u odnosu na buduće troškove (Perman et al., 2011). Kao rezultat, dolazi do sistemske tendencije ka prekomernoj eksploataciji resursa i odlaganju ekološki odgovornih investicija.

Drugi značajan izazov odnosi se na nedovoljnu informisanost i ekološku svest građana i privrednih subjekata. Asimetrija informacija i ograničeno razumevanje dugoročnih posledica ekoloških problema utiču na to da se održive prakse sporije usvajaju. OECD (2011) naglašava da promene u ponašanju ne zavise samo od ekonomskih podsticaja, već i od nivoa informisanosti i društvenih normi, što ukazuje na važnost edukativnih i informativnih politika u oblasti zaštite životne sredine.

Pored toga, ozbiljno ograničenje predstavlja i neadekvatna primena zakonskih okvira i slaba institucionalna kontrola. Čak i kada su regulatorni i pravni instrumenti formalno dobro razvijeni, njihova efikasnost zavisi od kapaciteta institucija da ih dosledno sprovedu. Slabe institucije, nedovoljna koordinacija i proces korupcije mogu značajno umanjiti efekat ekoloških politika, što potvrđuje i institucionalna ekonomija, posebno radovi North-a (1990), koji naglašavaju ključnu ulogu institucija u ekonomskom razvoju i regulaciji ponašanja aktera.

Dodatni izazov predstavlja i problem globalnih nejednakosti, koji otežava uspostavljanje jedinstvenih procesa re politika zaštite životne sredine. Razvijene zemlje i zemlje u razvoju nalaze se u različitim fazama ekonomskog razvoja, sa različitim prioritetima, kapacitetima i dostupnim resursima. Dok razvijene ekonomije češće imaju mogućnost ulaganja u zelene tehnologije i strože ekološke procese, zemlje u razvoju se često suočavaju sa dilemom između ekonomskog rasta i ekološke zaštite. Ovaj problem posebno je naglašen u okviru međunarodnih klimatskih pregovora (Stern, 2007).

U celini posmatrano, ovi izazovi ukazuju da održivo upravljanje životnom sredinom nije isključivo tehničko ili ekonomsko pitanje, već kompleksan društveno-politički proces koji zahteva koordinaciju različitih aktera, jačanje institucija i dugoročno usklađivanje ekonomskih i ekoloških ciljeva.

6. PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE ODRŽIVOG UPRAVLJANJA ŽIVOTNOM SREDINOM

U cilju unapređenja sistema održivog upravljanja životnom sredinom, neophodno je sprovesti niz međusobno povezanih institucionalnih, ekonomskih i društvenih mera koje omogućavaju efikasnije usklađivanje razvojnih ciljeva sa principima ekološke održivosti. Savremena procesa re iz oblasti ekonomije životne sredine naglašava da uspešnost ekoloških politika zavisi od njihove dosledne

primene, institucionalne stabilnosti i stepena integracije u širi razvojni okvir (OECD, 2011; World Bank, 2010).

Pre svega, potrebno je unaprediti zakonodavni i regulatorni okvir, uz obezbeđivanje njegove dosledne i transparentne primene. Formalno postojanje propisa nije dovoljno ukoliko izostaje njihova efektivna implementacija, što u praksi predstavlja jedan od najčešćih problema u oblasti zaštite životne sredine. Jačanje pravne sigurnosti i mehanizama kontrole doprinosi smanjenju ekoloških rizika i povećava odgovornost svih aktera.

S tim u vezi, od ključnog značaja je i jačanje institucionalnih kapaciteta, uključujući administrativne, tehničke i kontrolne resurse nadležnih organa. Kao što ističe North (1990), kvalitet institucija direktno utiče na efikasnost sprovođenja javnih politika i dugoročnu stabilnost sistema. Bez adekvatnih institucija, čak i najnapredniji regulatorni okviri ostaju ograničenog dometa.

Posebnu ulogu ima i veće uključivanje javnosti i unapređenje transparentnosti u procesu donošenja odluka. Učešće građana, civilnog društva i stručne javnosti doprinosi boljoj kontroli, većem poverenju u institucije i kvalitetnijem donošenju odluka. OECD (2011) naglašava da informisanost i participacija javnosti predstavljaju ključne faktore uspeha ekoloških politika, jer utiču na promenu ponašanja i jačanje društvene odgovornosti.

Dalje, neophodno je podsticati razvoj i primenu zelenih tehnologija, koje omogućavaju smanjenje emisija, efikasnije korišćenje resursa i smanjenje negativnog uticaja na životnu sredinu. Prelazak na inovativne i energetske efikasne tehnologije predstavlja osnovu tranzicije ka zelenoj ekonomiji, koja istovremeno podržava ekonomski rast i ekološku održivost (UNEP, 2011).

Važan segment predstavlja i integracija ekoloških kriterijuma u sve sektorske politike, uključujući energetiku, saobraćaj, industriju i urbanizam. Ovaj pristup, poznat kao „mainstreaming“ održivosti, omogućava da se ekološki aspekti ne posmatraju izolovano, već kao sastavni deo ukupnog razvojnog planiranja.

Pored institucionalnih i ekonomskih mera, od posebnog značaja je i unapređenje obrazovanja i podizanje ekološke svesti stanovništva. Dugoročne promene u ponašanju mogu se ostvariti samo kroz sistemsko obrazovanje i informisanje, što doprinosi razvoju ekološki odgovornih navika i društvenih normi (World Bank, 2010).

Na kraju, potrebno je naglasiti i značaj saradnje između javnog i privatnog sektora, roce razvoj partnerskih modela upravljanja životnom sredinom. Ovakvi oblici saradnje omogućavaju efikasnije korišćenje resursa, transfer znanja i inovacija, roce zajedničko rešavanje kompleksnih ekoloških problema.

U celini posmatrano, unapređenje održivog upravljanja životnom sredinom zahteva integrisan pristup koji kombinuje regulatorne, ekonomske, obrazovne i tehnološke mere, uz snažnu institucionalnu podršku i aktivno učešće svih relevantnih aktera.

7. ZAKLJUČAK

Održivo upravljanje životnom sredinom predstavlja kompleksan, dinamičan i višedimenzionalan rocess koji zahteva integraciju ekonomskih, ekoloških i institucionalnih pristupa u jedinstven i koherentan okvir. Analiza teorijskih principa pokazuje da koncepti poput održivog razvoja, principa predostrožnosti i odgovornosti

zagađivača čine temelj za razumevanje i oblikovanje savremenih politika zaštite životne sredine, ali i da njihova efikasnost zavisi od načina na koji se operacionalizuju u praksi.

Ekonomski instrumenti, uključujući poreze, subvencije i tržišne mehanizme, imaju ključnu ulogu u procesu internalizacije eksternalija i usmeravanja ponašanja ekonomskih aktera ka održivijim obrascima delovanja. Njihova primena omogućava postizanje ekoloških ciljeva uz očuvanje ekonomske efikasnosti, ali istovremeno zahteva adekvatnu institucionalnu podršku i jasno definisan regulatorni okvir. Upravo institucije predstavljaju sponu između teorijskih principa i njihove praktične realizacije, čime se potvrđuje njihov centralni značaj u sistemu upravljanja životnom sredinom.

Međutim, uprkos razvijenim teorijskim modelima i instrumentima politike, brojni izazovi – uključujući sukob kratkoročnih ekonomskih interesa i dugoročnih ekoloških ciljeva, nedovoljnu institucionalnu efikasnost, roce globalne nejednakosti – ukazuju na ograničenja postojećih pristupa. Ovi izazovi potvrđuju da održivo upravljanje životnom sredinom nije statičan rocess, već kontinuiran rocess prilagođavanja i unapređenja u skladu sa promenljivim društveno-ekonomskim okolnostima.

U tom smislu, budućnost održivog upravljanja zavisice od sposobnosti društva da uspostavi ravnotežu između ekonomskog razvoja i očuvanja prirodnih resursa, uz dosledno poštovanje principa međugeneracijske odgovornosti. Ključ uspeha leži u integrisanom pristupu koji podrazumeva koordinaciju javnih politika, jačanje institucionalnih kapaciteta, primenu inovativnih ekonomskih instrumenata i aktivno uključivanje svih društvenih aktera.

U konačnom skor, održivo upravljanje životnom sredinom ne predstavlja samo tehničko ili ekonomsko pitanje, već suštinski razvojni izazov, čije rešavanje zahteva dugoročnu viziju, političku volju i kolektivnu odgovornost u očuvanju prirodnih temelja budućeg razvoja.

LITERATURA

- [1] Andrejević Panić, A., Cvetanović, S., Milićević, S., & Mulić, D. (2024). *Environmental performance of countries and the policy of greening the economy*. *Ecologica*, 31(115), 249–257. <https://doi.org/10.18485/ecologica.2024.31.115.1>
- [2] Coase, R. H. (1960). The problem of social cost. *Journal of Law and Economics*, 3, 1–44.
- [3] Cvetanović, S., & Despotović, D. (2015). *Kapital, održivi razvoj i ekonomska politika*, Niš: Filozofski fakultet
- [4] Cvetanović, S., & Andrejević Panić, A., (2025). *Politika ekonomskog razvoja*, Sremska Kamenica: Edukons Univerzitet.
- [5] Daly, H. E. (1996). *Beyond growth: The economics of sustainable development*. Beacon Press.
- [6] European Commission. (2019). *The European Green Deal*. European Commission.
- [7] Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243–1248.
- [8] North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press.
- [9] OECD. (2011). *Towards green growth*. OECD Publishing.
- [10] Pearce, D., & Turner, R. K. (1990). *Economics of natural resources and the environment*. Johns Hopkins University Press.
- [11] Perman, R., Ma, Y., McGilvray, J., & Common, M. (2011). *Natural resource and environmental economics* (4th ed.). Pearson.
- [12] Pigou, A. C. (1920). *The economics of welfare*. Macmillan.

- [13] Stern, N. (2007). *The economics of climate change: The Stern review*. Cambridge University Press.
- [14] Tietenberg, T., & Lewis, L. (2018). *Environmental and natural resource economics* (11th ed.). Routledge.
- [15] United Nations. (1987). *Our common future*. Oxford University Press.
- [16] United Nations Environment Programme (UNEP). (2011). *Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication*. UNEP.
- [17] World Bank. (2010). *World development report 2010: Development and climate change*. World Bank.